

JAK NAGRAĆ WYWIAD Z UDZIAŁEM ŚWIADKA HISTORII?

**MATERIAŁY WPROWADZAJĄCE
DLA UCZNIÓW SZKÓŁ
PODSTAWOWYCH I PONADPODSTAWOWYCH**

GRUPA DOCELOWA

uczniowie w wieku od 14 do 19 lat

LICZBA UCZESTNIKÓW

Zajęcia są przeznaczone dla grup szkolnych liczących do 30 uczniów

CZAS TRWANIA

Zajęcia jest podzielony na dwie części: wstęp teoretyczny (45 minut) oraz część praktyczną (90 minut).

Wstęp teoretyczny można pominąć, aby w ten sposób poświęcić cały czas na część praktyczną.

W takim przypadku zalecamy zadanie uczestnikom pracy domowej zgodnie z punktem I.4 (poniżej) na tydzień przed zajęciami.

Pierwszą część należy przeprowadzić tydzień, dwa tygodnie przez drugą.

SŁOWA KLUCZOWE ZWIĄZANE Z TEMATEM

naoczny świadek przeszłości, wywiad dotyczący historii życia, historia mówiona, świadoma zgoda, fotografie z epoki, dokumenty historyczne, kontekst historyczny, pytania wprowadzające, pytania uzupełniające

CELE

Celem zajęć jest przygotowanie uczniów do spotkania ze świadkiem oraz przyswojenie przez nich podstawowych zasad prowadzenia wywiadu dotyczącego historii życia. Zajęcia rozwijają krytyczne myślenie.

WYMAGANE MATERIAŁY I WYPOSAŻENIE

tablica/flipchart, dyktafon/smartfon

I. WSTĘP TEORETYCZNY (45 MIN.)

1. OCZEKIWANIA I OBAWY (10 MIN.)

Uczniowie zaczynają od indywidualnego spisania swoich oczekiwań i obaw dotyczących spotkania ze świadkiem i nagrywania wywiadu.

Ich pomysły należy spisać na tablicy/flipcharcie.

Po tej fazie „konceptyjnej” omawiamy z uczestnikami indywidualne oczekiwania i obawy, wspólnie staramy się znaleźć sposób, jak zażegnać ich ewentualne wątpliwości. Sugerowane jest, aby nauczyciel również podzielił się swoimi oczekiwaniami i obawami.

CEL AKTYWNOŚCI

- pokazanie uczniom, że traktujemy ich po partnersku, że chcemy słyszeć jakie są ich opinie i stanowiska,
- motywować ich do tego, by do spotkania ze świadkiem podeszli w sposób poważny,
- wyjaśnienie uczniom, że dobrze jest wiedzieć wcześniej jakie są oczekiwania związane z wywiadami, bo dzięki temu łatwiej będzie dokonać oceny późniejszych rezultatów,
- uzyskanie informacji o oczekiwaniach i obawach, odpowiednie nastawienie grupy.

2. KIM JEST ŚWIADEK I JAK GO ZNALEŹĆ (10 MIN.)

BURZA MÓZGÓW

Kim jest świadek historii? Za świadka najczęściej uważamy osobę, na której życie zasadniczy wpływ miała jakaś totalitarna władza (tzw. wielka historia), bez względu na to, czy uczestniczyła w niej aktywnie (np. jako członek ruchu oporu), czy biernie (np. była świadkiem Holokaustu), czy też była postronnym przechodniem, świadkiem ważnych wydarzeń historycznych.

EKSPOZYCJA

Historia mówiona oraz czym różni się ona od klasycznej historiografii?

Historia mówiona stanowi obraz ludzkiej przeszłości zachowanej przez pamięć i opowiedziana słowami. Głównym przedmiotem zainteresowania tej metody nie jest jednak samo zebranie faktów, ale raczej uczestnik wywiadu i jego osobista wypowiedź, doświadczenie, decyzje, które podejmował w sytuacjach trudnych i banalnych, czy też jego osobista motywacja.

Wyjaśniamy uczniom różnicę między bezpośrednimi aktorami wielkich wydarzeń historycznych (o których można przeczytać w podręcznikach), ludźmi żyjącymi zwyczajnym życiem i ludźmi, których zwyczajne życie zostało zakłócone przez historię.

GDZIE SZUKAĆ ŚWIADKA

Jednym z głównych źródeł są krewni i przyjaciele rodziny uczniów. Dobrym tropem jest również zapytanie w lokalnym stowarzyszeniu migrantów lub instytucji kulturalnej. Innym ciekawym źródłem są organizacje dla osób starszych lub wspólnoty religijne.

3. WIZYTA U ŚWIADKA I PRZYGOTOWANIE DO WYWIADU (20 MIN.)

MIEJSCE PRZEPROWADZENIA WYWIADU

Jak uczniowie wyobrażają sobie swoją wizytę u świadka, gdzie najlepiej, aby się ona odbyła? Najlepiej byłoby, gdyby uczniowie odwiedziły świadka w jego rodzinnym domu. Świadek czuje się tam najbezpieczniej, a role gościa i gospodarza są jasno wyznaczone (podczas wizyty wymagana jest grzeczność).

Sala lekcyjna nie jest odpowiednia pod względem akustycznym (głośne dźwięki sprawiają, że warunki są jeszcze gorsze).

Miejsca publiczne rzadko oferują niezbędną ciszę i spokój.

PRZYGOTOWANIE DO WYWIADU

- istotne jest uzyskanie świadomie wyrażonej zgody,
- zrobienie zdjęć świadkowi na samym początku (jeżeli pozwoli na to czas, należy pokazać uczniom kilka dobrych i kilka złych zdjęć portretowych),
- dobrze jest zapytać świadka o fotografie z epoki oraz dokumenty historyczne,
- pomocny jest podział ról w zespole (technik, osoba przeprowadzająca wywiad, osoba sporządzająca notatki – która dysponuje listą pytań i notuje, na co świadek już odpowiedział, zaznacza, jakie pytania uzupełniające należy zadać itp.).

4. ZADANIE DOMOWE (5 MIN.)

Uczeń powinien nagrać (telefonem, dyktafonem) rodziców, dziadków lub dowolnej osoby starszej co najmniej o jedno pokolenie.

Proponowane pytania

- w jaki sposób doszło do spotkania z małżonkiem
- jakie znaczenie miało dla rozmówcy konkretne zdarzenie historyczne (np. ataki terrorystyczne z 11 września).

Zalecana długość nagrania: 5–20 minut.

Samo nagranie nie jest nikomu odtwarzane w późniejszym czasie, ale uczniowie otrzymują zadanie ponownego jego przesłuchania kilka dni później i zastanowienia się, co zrobili dobrze a co mogło być zrobione lepiej (np. mogą podkreślić jedną rzecz, którą zrobili dobrze w trakcie wywiadu i jedną, którą obecnie zrobiliby inaczej).

Praca z nagraniem przygotowuje uczniów na drugą część warsztatu, która odbędzie się tydzień lub dwa tygodnie później.

II. CZĘŚĆ PRAKTYCZNA (90 MIN.)

Tę część należy przeprowadzić tydzień, dwa tygodnie po części pierwszej – teoretycznej. Ewentualnie, po pominięciu części teoretycznej, tydzień lub dwa tygodnie po nagraniu przez uczniów wywiadów, o których była mowa w punkcie I.4.

Uczniowie zrealizowali już swoje pierwsze nagranie (zob. punkt I.4), co daje im pewną wiedzę i doświadczenie dla kolejnych działań. Nauczyciel nie występuje już w roli osoby przedstawiającej podstawowe fakty („musicie słuchać tego co mówi świadek”, „upewnijcie się, że urządzenie nagrywające jest włączone”).

Uczniowie sami przekonują się, że o najbardziej oczywistych faktach łatwo się zapomina w ferworze pracy, a rzeczy, które wydają się jasne w klasie, są o wiele bardziej kłopotliwe gdy zmagamy się z tremą podczas przeprowadzania wywiadu.

1. INFORMACJE ZWROTNE DOTYCZĄCE NAGRYWANIA RODZICÓW (10 MIN.) DYSKUSJA I DZIELENIE SIĘ DOŚWIADCZENIAMI

Inicjujemy w grupie rozmowę i dowiadujemy się, kto odrobił zadanie domowe i kogo poszczególni uczniowie nagrali. Wrażenia i pierwsze uwagi uczniów uzyskujemy poprzez zadawanie możliwie najszerszej rozumianych pytań wprowadzających: „Jak było?”

Następnie skupiamy się na dwóch pytaniach szczegółowych: „Co zrobiliście dobrze i czy zrobicie to samo przeprowadzając wywiad ze świadkiem?”, „co nie wypadło dobrze, co zrobicie inaczej, na co będziecie uważać?”.

Odpowiedzi uczniów należy zapisać na tablicy.

2. BURZA MÓZGÓW. CO MOŻE PÓJŚĆ ŹLE PODCZAS WYWIADU? (10 MIN.)

SPRZĘT

- uczniowie zapomnieli uruchomić dyktafon
- uczniowie nie przetestowali dyktafonu, który nie działa (dla pewności, należy go wypróbować wieczorem przed dniem wywiadu)
- baterie są zużyte/akumulatory są rozładowane (należy wziąć zapasowe)
- uczniowie nie ustawili czułości mikrofonu (świadek jest zbyt cichy lub zbyt duża czułość sprawia, że nagrywają się inne dźwięki)

- uczniowie wyłączają dyktafon w połowie rozmowy (np. gdy świadek idzie do toalety), a następnie zapominają go włączyć ponownie
- uczniowie nie włączają nagrywania, a jedynie ustawiają czułość mikrofonu
- uczniowie nie wyłączają swoich telefonów
- nośnik danych ulega uszkodzeniu a uczniowie nie wykonują kopii zapasowej danych

OTOCZENIE

- hałas z zewnątrz
- zwierzęta
- krewni
- akustyka pomieszczenia
- głośne przedmioty w pomieszczeniu

ŚWIADEK

- nie potrafi płynnie opowiadać (nie musi, to do osoby przeprowadzającej wywiad należy przygotowanie listy pytań)
- problemy ze słuchem, wada wymowy lub różne nawyki językowe (w tym przypadku nie ma dobrej reakcji ze strony przeprowadzającego wywiad)
- mówi o znanej historii, powszechnie dostępnych faktach (należy grzecznie wrócić do tematu osobistej historii życia. Interesują nas osobiste przeżycia świadka, a nie lekcja historii, którą możemy przeczytać w podręczniku)

OSOBA PRZEPROWADZAJĄCA WYWIAD

- zadaje zbyt wiele pytań
- nie zadaje żadnych pytań
- nie słucha, nie jest skupiona
- okazuje znudzenie
- dyskutuje ze świadkiem lub objaśnia jak „naprawdę było”

3. PRZYGOTOWANIE NA SPOTKANIE ZE ŚWIADKIEM (20 MIN.)

Prowadzenie wywiadu dotyczącego historii życia

1. Wizyta u świadka zwykle trwa około 90 minut, ale może też trwać od pół godziny do kilku godzin. Zależy to od tego jak rozmowny jest świadek i jak szybko się męczy.
2. Dobrze jest by wywiad odbywał się w **miejscu, w którym nikt nie będzie nam przeszkadzał**; najlepiej w domu świadka lub jakimś innym zacisznym miejscu, w którym świadek czuje się swobodnie.
3. Jak rozpocząć? Zwykła niezobowiązująca rozmowa dla rozluźnienia atmosfery; należy pamiętać, że jesteśmy gośćmi i powinniśmy się odpowiednio zachowywać (np. przynieść mały prezent – kwiatka, paczkę kawy...).
4. Przed rozpoczęciem wywiadu należy dokładnie wytłumaczyć świadkowi nasz zamiar: chodzi o nagranie audio jego historii, która zostanie przekazana następnym pokoleniom, co przyczyni się do poszerzenia i upowszechnienia wiedzy o historii najnowszej.
5. Należy poprosić świadka o **podpisanie zgody** na przechowywanie nagrania.
6. Przed nagraniem należy wykonać **zdjęcie portretowe świadka** oraz **zdjęcie grupowe uczniów z udziałem świadka** - jeśli oświetlenie jest odpowiednie, a świadek nie jest zmęczony.
7. **Rozpoczęcie nagrania** - należy zacząć od podania daty i miejsca nagrania, następnie świadek powinien podać swoje **pełne imię i nazwisko oraz datę i miejsce urodzenia**. Na przykład wywiad można rozpocząć tak: *„Dziś jest 15 kwietnia 2022 roku i jesteśmy w mieszkaniu pana Nowaka w Świdnicy, w Polsce. Panie Nowak, czy może nam pan podać swoje pełne imię i nazwisko oraz kiedy i gdzie się pan urodził?”*
8. Gdy świadek się przedstawi, należy przejść do pytań wstępnych dotyczących **dzieciństwa i młodości**.
9. Najlepiej, gdy świadek opowiada samodzielnie, nie ma potrzeby przerywać mu pytaniami. Należy wybrać proste **pytania uzupełniające**, na które świadek nie może odpowiedzieć TAK/NIE. Pytania zadajemy pojedynczo, a nie kilka na raz.
10. Kończymy opowiadanie prosząc świadka o **przesłanie lub motto**, które chciałby przekazać przyszłym pokoleniom.

4. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA (10 MIN.)

Należy udokumentować cały przebieg wywiadu, sfotografować świadka, a także zeskanować dokumenty z epoki.

- Wywiad musi być regularnie **dokumentowany za pomocą zdjęć** na każdym etapie. Należy wyznaczyć członka zespołu, który będzie odpowiedzialny za aparat fotograficzny.
- Przed rozpoczęciem wywiadu świadka należy poprosić o zgodę na wykonanie zdjęcia portretowego. Zamiast szybkiego zdjęcia podczas trwania wywiadu, lepiej jest poświęcić trochę czasu na portret i ustawić świadka do zdjęcia.
- Nie należy używać lampy błyskowej; o ile to w ogóle możliwe; należy unikać bezpośredniego światła słonecznego lub jakiegokolwiek innego bezpośredniego źródła światła (pod reflektorem).

- Świadek może stać przy oknie, które jest dobrym źródłem naturalnego światła (nie plecami do okna, fotografować należy z boku).
- Portret powinien przedstawiać świadka od klatki piersiowej w górę, z niewielką przestrzenią nad głową; należy stosować orientację portretową/pionową.
- W tle nie powinno znajdować się żadne źródło światła (monitor komputera, ekran telewizora itp.), które mogłoby odwrócić uwagę od twarzy świadka.
- Im wyższa rozdzielczość zdjęcia, tym lepiej (należy ustawić wysoką rozdzielczość zdjęcia w aparacie/telefonie).
- Ponownie należy sfotografować wszelkie dokumenty lub zdjęcia z epoki, które świadek nam pokaże bez lampy błyskowej lub zeskanować je za pomocą którejś z darmowych aplikacji. (np. PhotoScan by Google Photos). Odblaski sprawią, że dokument będzie nieczytelny; to samo dotyczy wszelkich bezpośrednich źródeł światła znajdujących się nad dokumentem lub zdjęciem z epoki.

5. KORZYSTANIE Z DYKTAFONU (10 MIN.)

Należy zaznajomić uczniów z korzystaniem z dyktafonu i wyjaśnić im jak dokładnie działa. Podczas nagrywania należy podkreślić, że **mikrofon musi być skierowany na świadka**, jak najbliżej jego ust. Dobrym pomysłem jest umieszczenie dyktafonu na stosie książek ułożonych na stole przed świadkiem.

Uczniowie z pewnością powinni wziąć dyktafon do ręki. Niech sami dojdą do tego, jak wymienić baterię (i jaki jej typ jest potrzebny), gdzie jest karta SD, gdzie podłączyć słuchawki.

Niech każdy uczeń wypróbuje włączanie i wyłączanie dyktafonu, należy wyjaśnić, że posiada on funkcję „hold” i żeby nie wpadać w panikę, jeśli urządzenie przez pomyłkę zostanie włączone.

Należy przekazać również informacje na temat sposobu ustawienia czułości mikrofonu i pozwolić posłuchać, jak zmienia się czułość w słuchawkach.

Możliwe jest użycie smartfonu w przypadku, gdy dyktafon nie jest dostępny.

6. PRZYGOTOWANIE PYTAŃ I TEMATÓW (30 MIN.)

Niech uczniowie, osobno lub w parach, przygotują tematy lub konkretne pytania, które chcieliby zadać świadkowi.

Naszym celem jest **nagranie całego życia świadka**. Na początku wywiadu pytamy o rodziców, rodzeństwo, **dzieciństwo**. Jest tak dlatego, że zazwyczaj jest to przyjemna część życia, o której ludzie lubią pamiętać i z pewnością już komuś o niej opowiadali. To z kolei pomaga rozpocząć naturalną rozmowę i rozładować nerwową atmosferę. Dzięki temu uczniowie mogą lepiej zrozumieć świadka jako osobę i lepiej się z nim identyfikować.

Interesuje nas przede wszystkim życie świadka i to, jak je przeżywał, jak o nim myślał. Nie chcemy lekcji historii, lecz osobistej opowieści.

Konieczne jest, aby uczniowie **zapoznali się z tematami**, o których będzie mówił świadek (**kontekst historyczny**) oraz aby przygotowali pytania lub tematy do dyskusji.

Może się zdarzyć, że uczniowie, zdenerwowani tą nową sytuacją, będą trzymać się wyłącznie przygotowanych pytań i nie będą słuchać samego wywiadu. Może to doprowadzić (i z naszego doświadczenia często tak się dzieje) do tego, że uczeń będzie zadawał pytania dotyczące kwestii, o których świadek właśnie opowiedział. Uczniowie powinni zdać sobie jednak sprawę, że naprawdę muszą się skupić na świadku i tym, co mówi, nawet jeśli w danym momencie nie jest to szczególnie interesujące.

Osoba najbardziej komunikatywna z grupy ma za zadanie poprowadzić wywiad. Jej zadaniem będzie skoncentrowanie się na tym, by świadek opowiedział całą historię swojego życia. Jeśli świadek za bardzo zbacza z tematu lub zaczyna snuć wykłady historyczne, prowadzący wywiad grzecznie **naprowadza go na własne wspomnienia i doświadczenia**.

Kolejny członek zespołu pełni rolę słuchacza. Ma pod ręką notatnik i ołówek oraz listę tematów, które powinny zostać poruszone. Śledzi przebieg wywiadu i sprawdza, jakie tematy zostały poruszone; zapisuje **pytania uzupełniające**, które nasuwają się w trakcie wywiadu, a także upewnia się, że **wszystkie historie/ anegdoty świadka zostały opowiedziane w całości** (opowiadając historię swojego życia, ludzie często przeskakują z jednej sytuacji na drugą, mówiąc „opowiem ci o tym później”, ale często zapominają to zrobić).

Historia zaczyna ożywać dopiero wtedy, gdy znamy szczegóły - jak się czuli, jakie mieli emocje, jakie rozważali działania. Czy się zawahali, czy zwątpili? Trzeba o to zapytać!

Najlepiej zaplanować dwie sesje - w pierwszej świadek opowiada swoją historię życia, a w drugiej (po uważnym wysłuchaniu nagrania) zadawane są pytania uzupełniające. Ciekawą techniką może być nagrywanie podczas oglądania starych zdjęć i rozmowa o tym, kto się na nich znajduje.

Jeśli świadek wspomina o jakichś krewnych lub innych osobach, koniecznie należy go zapytać o ich **pełne imiona i nazwiska**, a najlepiej o to, kiedy i gdzie się urodzili, zwłaszcza jeśli odgrywają jakąś **ciekawą rolę w „wielkiej historii”** i można bytoby znaleźć o nich więcej w archiwach. Ponieważ w innym przypadku może stać się tak, że świadek opowie porywającą historię o swoich rodzicach, a przeglądając nagranie odkryjesz, że nie znasz ich imion, bo w całej narracji byli po prostu mamą i tatą.

Na zakończenie możesz zapytać świadka, czy ma jakieś **przesłanie dla przyszłych pokoleń** lub osobiste motto.

MOŻLIWE TEMATY WYWIADU

Historia

Kluczowe momenty historyczne, w jaki sposób świadek je przeżywał, co dla niego/niej znaczyły. Nie należy obawiać się zadawania krytycznych pytań.

Praktyczną pomocą, z której mogą skorzystać uczniowie, jest oś czasu, na której umieszczają wydarzenia zarówno z „wielkiej historii”, jak i z osobistej opowieści świadka. Jest ona przydatna zarówno podczas przygotowywania się do spotkania ze świadkiem, jak i przy umieszczaniu opowieści świadka w kontekście historycznym.

Życie prywatne

Można pytać o wiele kwestii, w tym dzieciństwo, szkołę, pracę (co świadek chciał robić jako dziecko, jaką pracę ostatecznie wykonywał i dlaczego), a także o związki lub małżeństwo, jak poznał swojego współmałżonka (to zazwyczaj jest dobry punkt wyjścia do rozmowy i to taki, o którym świadek potrafi opowiedzieć).

Można zapytać o przyjaciół i hobby. Zwykle kończymy wywiad pytaniem o ich osobistą filozofię lub wiarę w Boga. Należy zastanowić się, jakie pytania są odpowiednie w danym kontekście, unikać niestosowności.

PYTANIA OGÓLNE

- Z czego jest pan/pani dumna w swoim życiu?
- Kiedy najbardziej się pan/pani bał?
- W co pan/pani wątpi, co chciałby zrobić inaczej?
- Co w pana życiu dodało panu odwagi?
- Czy zrobił pan/pani kiedyś coś, czego teraz się wstydzi?
- Na czym się obecnie pan/pani skupia?
- Czy interesują pana/pani sprawy bieżące, społeczeństwo?
- Jak pana/pani zdaniem powinno zmienić się społeczeństwo?
- Jak pan/pani myśli, co możemy zrobić, aby w tym pomóc?

Opracowanie merytoryczne

Zespół edukacyjny Post Bellum

www.postbellum.cz

Tłumaczenie

Lingbart

Redakcja i opracowanie polskiej wersji językowej

Tomasz Skonieczny

Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego

www.krzyzowa.pl